

dergelijke polemieken en ontrolt ook de (rode) draad in het literaire werk van zijn oom, die hij met rustige bewondering volgt. Hij benadrukt onder meer, hoe Adriaan de Jong in de jaren dertig zijn vroegere pacifistische houding heeft laten varen in de strijd tegen het opkomende nationaal-socialisme. Zijn godsgeloof verving hij door een levensgenietende vriendschap voor mooie dingen en voor de natuur. En hij genoot zó, dat zijn meer puriteinse partijgenoten wel eens geërgerd toekeken. Kon het wel, dat een socialistische propagandist zo royaal woonde en op een eigen paard rondreed?

Zijn grote bekendheid als geëngageerde kunstenaar is hem in de Tweede Wereldoorlog fataal geworden. Aanvankelijk kon hij nog publiceren, maar dat werd moeilijker toen in Nederland de „Kultuurkamer” werd ingesteld. A.M. de Jong wilde geen lid worden, maar zijn zoon was met een joodse vrouw getrouwd en om haar en andere mensen uit hun omgeving te helpen redden, meldde de kunstenaar zich toch maar aan. Het gerucht liep toen, dat hij „fout” was geworden. Zijn optreden sprak dit sterk tegen. Tenslotte kreeg hij te maken met een „reptiel” (zoals de zoon van De Jong hem noemde), een buurman die lid van de collaboratiepartij en een verrader bleek te zijn. Nadat deze buurman aan een aanslag door het Verzet was ontsnapt, werd A.M. de Jong, die niets met de aanslag te maken had, het slachtoffer van een zgn. Silbertanne-actie. Onder die codenaam werden door de bezetter en zijn handlangers weerwraak-moorden gepleegd. Op 19 oktober 1943 werd De Jong in zijn eigen huis neergeschoten. Hij was 55 jaar.

Nog tot de jaren tachtig blijkt zijn literaire werk, mede dankzij een tv-bewerking, zich goed te hebben gehandhaafd. Althans in de boekhandel en in de bibliotheken. In de literaire *canon* kwam hij toen niet meer voor. De „bourgeois-literatuur” had hem al lang afgevoerd. Nu spoort de biografie ons aan, nog eens terug te keren naar die tijd en te gaan kijken of Merijntje nog altijd even fris en aantoonlijk voortleeft, zoals wij hem destijds in de eerste romans leerden kennen. Niet minder zouden wij ons nog eens willen verdiepen in de tijd van de Grote Polemieken. Zou dat vuur nog branden en warmte geven?

Gaston Durnez

MELS DE JONG, *A.M. de Jong, schrijver. Biografie*, Querido, Amsterdam, 2001, 424 p.

Feit en fictie, geschiedenis en verbeelding.

Historische romans van

Willy Spillebeen en Vic de Donder

In het nummer van maart-april 1996 van *Ons Erfdeel* signaleerde Jane Fenoulhet een nieuwe interesse voor de historische roman in het Nederlandse taalgebied in de jaren negentig van de vorige eeuw met auteurs als P.F. Thomése (*Zuidland*), Nelleke Noordervliet (*Het oog van de engel*) en Thomas Rosenboom (*Gewassen vlees*).

Zij kunnen als postmodern bestempeld worden omdat zij de opvatting ondermijnen die in de traditionele historische roman gehuldigd werd, dat de beschrijving van de werkelijkheid samenvalt met de werkelijkheid. De realiteit is in de postmoderne historische roman niet evident, de schrijver distantieert zich van zijn personages, de ironie beklemtoont de dubbelzinnigheid van uitspraken, het onderscheid tussen feit en fictie doet niet meer ter zake. Dat was ooit anders. Roman Ingarden poneerde nog in *Das literarische Kunstwerk* (1965) dat er een categoriaal onderscheid bestaat tussen wetenschappelijk-historische uitspraken die principieel verifieerbaar zijn en over feiten gaan met een autonoom karakter en fictioneel-historische uitspraken die primair talig zijn en feiten met een heteronoom karakter betreffen. Door de Angelsaksische literatuurwetenschap (Hayden White e.a.) werd de kloof tussen geschiedenis en fictie, „writing history” en „writing novels”, veel minder absoluut gezien. En dat kan men ook constateren in de historische romans die Hella Haasse sinds de jaren zeventig is gaan schrijven. De stof ervan is niet verzonnen, maar wél geselecteerd en gearrangeerd volgens de eisen die een romanaanpak stelt, schrijft Haasse in haar korte afsluitende verantwoording bij *Heren van de thee* (1992).

Het verschil tussen wetenschapsproza en literair proza is er nog wel, maar ze worden niet meer als twee totaal gescheiden tekstsoorten beschouwd. Mediëvist Frits van Oostrom kreeg voor zijn wetenschappelijke studie *Maerlants wereld* (1996) de prestigieuze AKO-literatuurprijs en romanschrijfster Hella Haasse kreeg in dezelfde periode eredoctoraten van de universiteiten van Utrecht en Leuven.

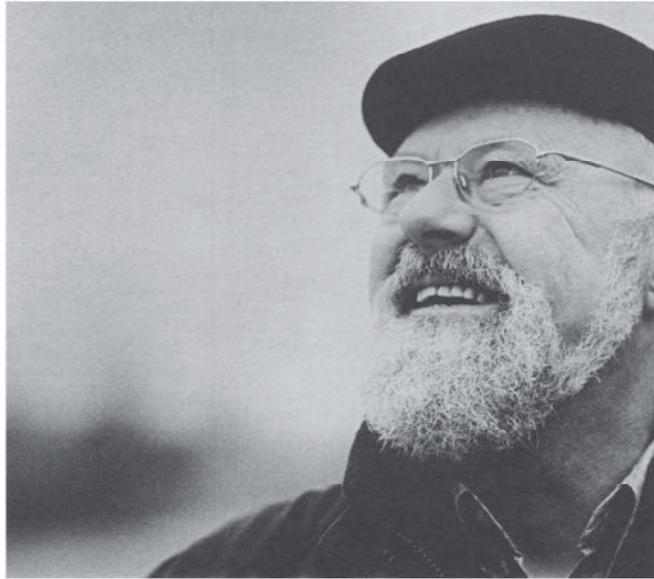
Het verschil tussen een academisch proefschrift over een historische figuur en een roman over datzelfde personage moet in die optiek voornamelijk gezocht worden in het

verschillend gebruik van de stilistische middelen.

Na de lectuur van *Busbeke of de thuiskomst* van Willy Spillebeen heb ik het in eigen beheer gepubliceerde proefschrift van Z.R.W.M. von Martels doorgenomen. *Augerius Gisleinius Busbequius. Leven en werk van de keizerlijke gezant aan het hof van Süleyman de Grote* (Groningen, 1989) is een indrukwekkend boek met een literatuurlijst van 25 kolommen, met registers en voetnoten vol zorgvuldige bronvermeldingen. Het is bovendien nog zeer leesbaar ook. Aan het slot van zijn inleiding lees ik o.m.: „Het beeld dat de lezer hier krijgt van de acht jaren die Busbequius in Constantinopel doorbracht, is gekleurd door

mijn keuze van het materiaal” en „In kleine letters vindt men bovendien soms korte inleidingen of uitweidingen die in een strikt wetenschappelijk boek zouden mogen ontbreken. Dit heeft als bedoeling het boek ook voor een breder publiek toegankelijk te maken.” Willy Spillebeen heeft met het schrijven van *Busbeke of de thuiskomst* ongetwijfeld een soortgelijke bedoeling als Von Martels gehad, nl. het algemeen boeiende leven van de Vlaamse humanist Ogier van Busbeke (1521-1591) voor een breed publiek toegankelijk te maken. Ook de romancier Spillebeen kleurt dat leven in door zijn subjectieve keuze uit het materiaal. Spillebeen besluit zijn historische roman met de in wetenschappelijke teksten gebruikelijke appendices: een verklarende woordenlijst, een bibliografie, een kaart van de reisroute die Ogier van Busbeke heeft gevolgd, een stamboom van de familie waartoe de bastaard Ogier na de wettigingsakte is gaan behoren, stambomen van de Spaanse en Oostenrijkse Habsburgers en van het huis van Valois, in wier opdracht Ogier van Busbeke gewerkt heeft.

Ogier van Busbeke is dus duidelijk geen personage dat gecreëerd is door Willy Spillebeen, hij heeft echt bestaan. Wegens de klaarlijkkelijke toenadering van de wetenschappelijke en literaire geschiedschrijving hoeft de criticus het bronnenonderzoek niet meer over

Willy Spillebeen (°1932) - Foto David Samyn.

te doen (als hij daartoe al de tijd zou hebben) om de auteur op eventuele lacunes of historische onjuistheden te kunnen wijzen. We mogen gerust aannemen dat Busbeke die we leren kennen uit zijn geschriften en uit de al eerder over hem gepubliceerde biografieën niemand anders is dan Busbeke in Spillebeens roman. Maar natuurlijk heeft Spillebeen in zijn verbeelding gedachten gelezen van zijn personage die in geen enkele bron terug te vinden zijn, hij heeft feiten gedramatiseerd, zich de vrijheid gepermitteerd om dingen toe te voegen of weg te laten in zijn concept van het leven van Busbeke dat lezend en schrijvend gestalte heeft gekregen.

Spillebeen nodigt de lezer uit om de laatste levensdagen mee te maken van de zeventigjarige humanist, die als gezant van koning en later keizer Ferdinand I van Habsburg acht jaar lang, van 1554 tot 1562 in Constantinopel onderhandelingen voerde met het hof van sultan Süleyman, nadien opperhofmeester werd van keizer Maximiliaan van Oostenrijk en die van 1574 tot aan zijn dood in 1591 hofmeester was in Parijs van diens dochter Elisabeth, echtgenote en later weduwe van de Franse koning Karel IX, onder wiens bewind de Bartholomeusnacht plaatsgreep. Spillebeen is een vakman die erin slaagt in het historische kasteel Saint Germain van Madame de Mallochy het

kader te creëren waarin de doodzieke Ogier van Busbeke de hoogtepunten van zijn levensverhaal kan vertellen, aangrijpend, boeiend, overtuigend. *Busbeke of de thuiskomst* is geen postmoderne historische roman, maar door het grote relativiseringsvermogen waarmee Spillebeen zijn hoofdpersonage heeft bedacht, het evenwichtig en goed gedoseerd aanbrenge van de couleur locale en het genuanceerde psychologische portret dat van Ogier van Busbeke getekend wordt, is deze historische roman meer dan geslaagd te noemen.

In haar SLAA-lezing (Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam), gepubliceerd in de januari-aflevering 1994 van *Optima* had Nelleke Noordervliet het destijds over verschillen tussen literatuur, journalistiek en geschiedschrijving. Zij citeerde daarin - in het Engels - een uitspraak van Benedetto Croce: „All history is contemporary history” met de toelichting dat wat mensen in een andere tijd interesseert datgene is wat hen in het nu bezighoudt. Dat inzicht geldt bij nader toezien ook voor *Zonsverduistering boven Brugge*, de historische roman die journalist Vic de Donder geschreven heeft op basis van een middeleeuwse Latijnse tekst uit de 12de eeuw over de moord op Karel de Goede van de hand van Galbertus van Brugge. Een vertaling ervan verscheen in 1978 en een kritische uitgave werd in 1994 door een Amerikaans onderzoeker, Jeff Rider, gepubliceerd bij Brepols in Turnhout in de reeks *Corpus Christianorum*. Dat staat allemaal in het Nawoord, evenals de mededeling dat De Donder de kennis van de 12de eeuw die hij in zijn roman etaleert heeft laten toetsen door Vlaamse academici die er anachronismen en fouten hebben uitgehaald.

De toepassing van het gezegde van Croce op deze roman van De Donder levert de volgende analogie op: het Vlaanderen in de 12de eeuw eiste op een vergelijkbare manier zijn plaats op in Europa als het Vlaanderen van nu in de 21ste eeuw. Daarbij doet Vic de Donder impliciet een beroep op de recentelijk in de geschiedwetenschap geregeld opduikende „what ..if”-speculaties. Wat zou er gebeurd zijn als de goede graaf van Vlaanderen op 2 maart 1127 niet was vermoord? De Donder suggereert dat door deze graaf die aspiraties had om koning te worden, Vlaanderen de vazalbanden met de Franse koning had kunnen verbreken. In een gesprek met het hoofdpersonage, de priester Robrecht, een historisch

personage dat door de auteur naar believen gemanipuleerd wordt, zegt de graaf van Vlaanderen kort voor hij vermoord wordt: „Eindelijk zal ons land de plaats innemen die het in de christenwereld verdient: die van een onafhankelijk vorstendom dat niet alleen in macht en welvaart met Frankrijk en Engeland kan wedijveren, maar ook in aanzien. De koning van Vlaanderen zal met geen vazallenbanden meer geketend liggen aan de koning van Frankrijk of aan de keizer van het Duitse rijk” (p. 159).

Zo'n verklaring had ook in een klassieke historische roman van twee, drie eeuwen geleden kunnen staan om het Vlaams nationaal gevoel van de lezer van toen aan te wakkeren. Blijkbaar zijn er nog altijd lezers die vandaag de dag behoefte hebben aan zo'n boodschap van Vlaamse nationale grootheid.

Vic de Donder heeft in *Zonsverduistering boven Brugge* een fictief verhaal geweven met het relaas van Galbertus van Brugge als scheuring en het beeld van Vlaanderen in de 12de eeuw dat uit de historiografie naar voren komt als inslag. Romantische overdrijvingen bij de beschrijving van de tegenstellingen en de gevechten tussen de twee kampen, de volstrekt goede aanhangers van de graaf en zijn absoluut slechte belagers, de familie der Erembalden, worden door Vic de Donder niet gecompenseerd door enige vorm van ironie of zelfrelativering van de personages. Ook hun psychologische tekening is zwart-wit en de ontwikkeling van de liefdesstory tussen de ambitieuze priester Robrecht van Brugge en de adellijke Mathilde, getrouwd met een beest van een ridder die tot het slechte kamp behoort, heeft een voorspelbaar hoog soapgehalte. Er wordt dan ook nog een vervolg aangekondigd.

Joris Gerits

WILLY SPILLEBEEN, *Busbeke of de thuiskomst*, Davidsfonds, Leuven, 2000, 448 p.

VIC DE DONDER, *Zonsverduistering boven Brugge*, Davidsfonds, Leuven, 2000, 442 p.

Kroniek van een moeizaam bestaan

Dit jaar verscheen bij De Arbeiderspers *De vrijheid nog veroveren: Richard Minne 1891 - 1965*, een vuistdikke biografie (552 pagina's) door Marco Daane. Naar ik vrees zullen velen zich afvragen: „Richard Minne?! Wie mag dat zijn?” Of op zijn best: „Wie was dat ook alweer?” In *Twee eeuwen literatuur* en in *Nederlandse literatuur, Een geschiedenis* komt zijn